

Nr 123.

Av herr **Johansson, Johan Bernhard, m. fl.**, om åtgärder för beredande
 åt den kvinnliga ungdomen av ökad utbildning i hemvård m. m.

Vid 1938 och 1939 års riksdager väcktes från vårt håll motioner (I:124 och II:178 1938, I:109 och II:178 1939) med begäran om utredning angående åtgärder för att bereda den kvinnliga ungdomen ökad utbildning i hemvård och därmed närbesläktade samhällliga uppgifter.

Utgångspunkten för vår framställning var de förändringar i arbets- och hemlivet, som icke minst det sociala reformarbetet särskilt inom bostads- och sanitetsväsendet åstadkommit. Samhället har på det ena området efter det andra ingripit reglerande, ordnande och stödjande. Om samhället skall kunna tillgodogöra sig både de tekniska framstegen i tiden och de genomförda reformerna, uppställer sig fordran att kvinnorna göras bättre rustade än hittills för tidens krav, ty främst på dem beror möjligheten att utvinna full effekt av allt det nya, som på hithörande områden åstadkommit.

Utvecklingen har, fortsatte vi, till fullo visat ej blott att kvinnorna för tilltänkt förvärvsarbete ha behov av speciell utbildning — vare sig denna kan skaffas genom yrkeskurser eller blott erhållas under förvärvsarbete — utan även att det finnes ett gemensamt behov för dem av kunskaper och färdigheter på de verksamhetsområden företrädesvis i hemmet, som ligga utanför förvärvsarbetet eller arbetsplatsen. Detta senare behov är oberoende av yrke och civilstånd. Vare sig en kvinna är gift eller icke och vare sig hon som gift har förvärvsarbete eller ej, måste hon normalt ha ett hem att vårda eller ha överinseende över. Och vilket yrke eller vilken yrkesställning kvinnorna än ha, ställer samhället på dem i deras egenskap av kvinnor vissa enahanda fordringar och förväntningar. Det torde icke kunna förnekas, att den nuvarande folkundervisningen trots alla förbättringar och all rikedom på utbildnings- och fortbildningsmöjligheter i otillräcklig utsträckning beaktat den praktiska utbildning, som kvinnorna med fog kunna kräva och behöva för att rätt gå i land med sina samhällliga plikter.

Beträffande de viktigaste uppgifter, som den av oss föreslagna hemvårdsundervisningen borde innefatta, anförde vi bl. a. följande:

»Det kanske viktigaste — och i debatterna mest berörda — behovet gäller hushållsundervisningen. Icke blott människornas krav på en omväxlande diet har höjts, såsom ett uttryck för levnadsstandardens stegring. Även de näringsfysiologiska fordringarna kräva allt beaktande, och forskningens vinningar härutinnan måste tillgodogöras folket i dess dagliga spis. Likaså måste kunskaper i matlagningens ekonomi, icke minst tillvaratagandets ekonomi, ingå i allmänbildningen. Här förestår utan tvivel inom hemmen i det mera fördolda en genomgripande omvandling av ovägbar betydelse ej blott för folkhälsan utan även för den rent mänskliga trivseln. —

På det bostadssociala området pågår likaledes en moderniserings- och rationaliseringsprocess, som ehuru sakta börjat sätta spår efter sig även på den rena landsbygden. Det allmänna har på många sätt och i många former understött utvecklingen i riktning mot en bättre bostadsförsörjning. Mycket återstår här ännu att göra, och säkerligen måste denna nydanelse ta en avsevärd tid i anspråk. Samtidigt med dessa rent byggnadstekniska förbättringar påkallar hemvården större uppmärksamhet. Heminredning och hemkultur stå allt oftare i förgrunden i diskussionen i press och litteratur. Även om flertalet hithörande problem viktigast böra lösas individuellt och personligt, utan skattande åt en standardiserad förflackning, bilda de dock så viktiga och väsentliga moment i det dagliga livet och representera tillika så stora ekonomiska värden, att elementära kunskaper på detta område i lämplig form och på lämpligt åldersstadium borde meddelas. Utan att kvinnorna erhålla förutsättningar att utnyttja bostadsstandarden skulle samhällets ansträngningar att undan för undan höja denna delvis förfuskas. Likaledes ställer det moderna samhället större krav än tidigare i fråga om hygien och sjukvård. Visserligen meddelas redan nu en viss undervisning i hälsolära, men man kan ifrågasätta, dels om icke denna meddelas vid en för tidig ålder och dels om den verkligen motsvarar de behov av kunskaper och erfarenheter, som alla människor måste känna. Här om någonsin är det tydligt, att den stigande tekniska utvecklingen fordrar stegrade insikter hos människorna i gemen. Att kunna lägga ett första förband eller bringa första hjälp vid olycksfall samt att äga elementära insikter om risker och förebyggande åtgärder i det dagliga arbetet — för att blott *peka* på några av de viktigaste kraven — borde alla få lära sig.

Ett annat viktigt problem i direkt anknytning till de befolkningspolitiska åtgärder, som samhället redan vidtagit eller ämnar vidtaga, är önskvärdheten av att bereda den kvinnliga ungdomen vid mognare år en obligatorisk utbildning i barnavård eller i vart fall ökade teoretiska insikter på detta område. Visserligen kan det invändas, att icke alla kvinnor ingå äktenskap eller bli mödrar, vadan den obligatoriska barnavårdsutbildningen kunde vara en onödig tidsspillan för många kvinnor. Emellertid kan det icke gärna i detta sammanhang bli tal om någon mera omfattande utbildning; vidare kan ju ingen i sin ungdom avgöra, hur hennes framtid skall gestalta sig; ytterligare ligger det i tiden att även för kvinnor med förvärvsarbete underlätta giftermål och moderskap.»

Tvenne önskemål uppställde sig framhöllo vi. »Först och främst vilja vi understryka angelägenheten av att skolköksundervisningen ej blott i våra folk- och fortsättningskolor utan även i högre skolor göres obligatorisk för flickorna. Vidare finna vi det påkallat att en utredning verkställes om möjligheterna att flickorna någon tid efter skolpliktens utlöpande och sedan de hibragts större mognad genom kurser eller på annat sätt beredas någon undervisning eller utbildning i de ämnen, som ovan skisserats.»

Hemvårdsintressena ha, fortsatte vi, icke på långt när fått den centrala plats i utbildningen som de förtjäna. Framför allt ha ifrågavarande hemvårdsämnen och vad vi däri vilja inlägga aldrig i vårt folkundervisningsväsende satts som en enhet och tillmätts vikt och utrymme därefter. Hemmen måste dock — vare sig

kvinnorna äro gifta eller ej — alltjämt bilda den verkliga grundvalen för hela vår kultur, och skolundervisningen borde så långt sig rimligen göra låter utformas och utvidgas med sikte på att göra kvinnan rustad för den del av samhällsarbetet, vari hon, alla förändringar i sin ställning till trots, alltid måste vara själen och medelpunkten.

Vi förbisågo icke, att mycket redan gjorts av det allmänna eller med dess stöd för att bereda flickorna efter avslutad skolgång bättre möjligheter till hemvårdsutbildning. Vi tänkte härvid t. ex. på de s. k. vandrande skolköken för äldre, på folkhögskole- och lanthushållsskolorna, på yrkesbestämda högre fackskolor, på lärlingskurser i husligt arbete i de kommunala skolorna för yrkesundervisning, på de kommunala eller statsunderstödda enskilda hushålls- och husmodersskolorna, på den statsunderstödda s. k. yrkesskolan för husligt arbete (för flickor över 17 år), vartill komma olika typer av seminarier eller fackskolor för utbildning av lärarinnor i dessa ämnen. Men vi konstaterade samtidigt, att dessa kurser för närvarande huvudsakligast komma städernas och de tätbebyggda samhällenas kvinnliga ungdom tillgodo, att kursernas antal ej är över sig stort, att de flesta kurser dessutom äro specialkurser och därigenom skänka blott en begränsad kunskap, samt framförallt att ett alltför stort antal kvinnor uppenbarligen ej tillvaratar eller kan tillvarata dessa utbildningsmöjligheter. Alldeles särskilt gäller det, att landsbygdens kvinnliga ungdom av olika skäl — lokalsvårigheter, brist på disponibel lärarkraft, statsbidragens ringhet, problemet att i en glest befolkad bygd samla tillräckligt många kursdeltagare — icke alls i önskvärd utsträckning har tillfälle att utnyttja dessa utbildnings- eller fortbildningsformer.

I fråga om utformningen av kursverksamheten framböllo vi, att de av oss förordade kurserna helst böra förläggas till något mognare år än den skolpliktiga åldern, om möjligt i åldern 18 till 20 år. Huruvida kurserna helst skulle omfatta samtliga diskuterade ämnen eller vara mera specialiserade förtjänar närmare övervägande; den omständigheten att dylika översiktliga hemvårdskurser i och för sig te sig som det önskligaste bör dock icke hindra behövlig differentiering eller anpassning efter möjligheterna och förhållandena på varje ort med avseende på lokaler, tillgång till lärarkrafter, kursdeltagarnas möjlighet att skaffa sig ledighet o. s. v.

Huruvida det vore tänkbart eller praktiskt önskvärt att hela den kvinnliga ungdomen finge genomgå dylika mer eller mindre allsidiga kurser eller om man lämpligen borde begränsa sig till att i största möjliga utsträckning underlätta deltagandet i dem, kunde enligt vår mening ej avgöras utan mycket sorgfälliga överväganden icke minst av statsfinansiell natur. Redan genom en höjning av nu utgående statsbidrag torde åtskilligt kunna vinnas.

Vid riksdagens behandling 1938 av ifrågavarande motion hänvisades denna till tillfälliga utskott. I första kammaren inhämtades utlåtande från skolöverstyrelsen, överstyrelsen för Svenska röda korset, styrelsen för Svenska landskommunernas förbund, Svenska stadsförbundet och Sveriges husmodersföreningars riksförbund. Samtliga dessa organisationer instämde med olika motiveringar helt eller delvis i motionärernas hemställan och tillstyrkte förslaget om

en utredning. Sedan utskottet först avstyrkt motionen återremitterade kammaren denna; vid andra behandlingen bifölls ett i nära anslutning till motionen ställt utredningsyrkande med 56 röster mot 43.

Andra kammarens första tillfälliga utskott inhämtade yttrande från centralstyrelsen för Svenska skolkökslärarynnors förening, styrelsen för Svenska lant-hushållslärarynnors förening, Fredrika-Bremer-förbundet, Folkpartiets kvinno-förbund, Svenska landsbygdens kvinnoförbund och Allmänna valmansförbundets centrala kvinnoråd. Samtliga dessa organisationer utom Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund instämde i sina yttranden i det väsentliga med motionärerna. Utskottet tillstyrkte motionen men andra kammaren avslög densamma med 97 röster mot 64.

Med anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut förföll frågan.

Även vid 1939 års riksdag förföll frågan genom skiljaktiga beslut mellan kamrarna. Första kammarens första tillfälliga utskott avstyrkte en utredning men kammaren biföll det reservationsvis framställda utredningsyrkandet med 60 röster mot 50. Andra kammarens första tillfälliga utskott avstyrkte motionen och kammaren följde utskottet med 78 röster mot 65.

Det framgår av avgivna yttranden, riksdagsbehandlingen och pressdebatten kring motionerna, att tanken på en vidgad hemvårdsundervisning väckt livlig anklang inom vitt skilda kretsar. Motståndet i riksdagen synes icke haft sin huvudsakliga grund i motvilja mot själva tanken; tvärtom ha även de, som röstat mot en skrivelse om utredning, måst erkänna samhällets stora intresse av ökade insikter hos kvinnorna om rationell hemekonomi. Motståndet har företrädesvis hänfört sig till organisatoriska lämplighetskäl och önskan att avvakta statsmakternas beslut rörande obligatorisk hushållsundervisning i folk- och fortsättnings-skolorna samt de praktiska resultaten av den nyligen allmänt genomförda hemkonsulentverksamheten, liksom av lant-hushållsskolornas omorganisation.

På grund av krigsförhållandena har emellertid det av skolöverstyrelsen sommaren 1938 framlagda utredningsförslaget om obligatorisk hushållsundervisning i folk- och fortsättnings-skolorna icke ansetts kunna framläggas för riksdagen. Sannolikt torde frågan härom bli beroende på den nya skolutredningens arbete, liksom på de närmaste årens statsfinansiella läge. Vad som i 1939 års motion yttrades om folk- och fortsättnings-skolornas obligatoriska hushållsundervisning torde fortfarande ha giltighet. Det hette där:

»Samtidigt som vi ännu en gång understryka värdet av allmän skolköksundervisning i den skolpliktiga åldern, vilja vi framhålla, att denna specialundervisning ej överflödiggör de av oss förordade hemvårdskurserna, med dessas allmänna samhällliga syftning och anpassning efter en mera mogen ålder. Tvärtom synas de båda utbildningsformerna böra komplettera varandra. Dessutom vilja vi erinra om, att skolöverstyrelsens förslag ej tillgodoser behovet av hushållsundervisning för flickorna i högre skolformer. Endast i kommunala eller statsunderstödda flickskolor är undervisning i hushållsgöromål regel. I de kommunala mellanskolorna förekommer undervisning i dessa ämnen blott till ungefär en fjärdedel. För samrealskolorna och de allmänna läroverken finnes visserligen ett obetydligt anslag till undervisning i hushållsgöromål, men endast en ytterst

ringa del av dessa skolors elever får utbildning häri. Det måste anses lika anmärkningsvärt som beklagligt, att en så stor del av den kvinnliga ungdomen får gå ut i livet utan någon praktisk utbildning på hithörande område, och det måste bli en av uppgifterna vid den begärda utredningen att ange de former, enligt vilka praktisk undervisning skall komma samtliga flickor även i dessa skolor till del.»

Att vi redan nu trots det beträngda statsfinansiella läget åter vilja föra fram tanken på en vidgad hemvårdsutbildning har sin grund i denna frågas oskiljaktiga samband med den stora utredning om skolväsendets rationalisering, som regeringen nyligen igångsatt. Med rätta har departementschefen därvid starkt betonat nödvändigheten av att skolundervisningen formas med hänsyn till det praktiska livets behov. »Slutmålet bör vara» — heter det bl. a. i direktiven för utredningen — »att anpassa undervisningsväsendet efter vår nations behov och tidens krav och utforma det så att varje medborgare har möjlighet att på enklaste och effektivaste sätt och utan för stora ekonomiska uppoffringar erhålla den utbildning, han för samhällets bästa och sin egen blivande verksamhet behöver». De betydelsefullaste uppgifterna för utredningen avse bl. a. fortsättningsskolans och hushållsundervisningens lämpligaste ordnande. Och i direktiven förutsattes det, att även andra frågor än de uttryckligen angivna skola kunna upptagas av utredningen, därest så befinnes ändamålsenligt.

Enligt vår mening torde i vidsträcktaste mening ingen fråga om ungdomens praktiska utbildning ha en sådan betydelse för samhällsekonomin som frågan att grundlägga allmänna insikter om rationellare hushållning och förbättrad hemvård. Starka skäl synas oss tala för att skolutredningen i sitt arbete att ordna flickornas praktiska utbildning ej inskränker sig till att undersöka folk- och fortsättningsskolornas möjligheter härvidlag utan sättes i tillfälle att bedöma hela detta stora problem i stort, med beaktande av önskvärdheten att anpassa olika delar av denna utbildning till olika åldrar samt i anslutning därtill samordna skolväsendet och statsunderstödd kursverksamhet på klokaste och billigaste sätt. Just därför att tanken på en vidgad hemvårdsutbildning innesluter så stora aktuella samhällsintressen, synes det vara högeligen motiverat att frågan prövas utan ytterligare dröjsmål och i sitt naturliga sammanhang med arbetet på vår undervisnings ökade inriktning i enlighet med det praktiska livets fordringar.

Såsom i de tidigare motionerna framhållits måste den utbildning, vartill vi syftat, förr eller senare bli till nytta för varje kvinna, oavsett yrket. Att bibringas sinne för ordning och reda och förmåga av rationalisering icke minst med den egna arbetskraften, en viss kännedom om hur det växande släktet lämpligast skall vårdas, att förstå födans värde ur hälsosynpunkt och dess lämpliga sammansättning, att bringa hjälp vid hastigt inträffad sjukdom eller olycksfall. allt detta är sådant, som alla förr eller senare ha nytta av.

Vi hemställa alltså,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att Kungl. Maj:t måtte till den pågående skolutredningen

hänskjuta även uppgiften att utreda frågan om ändamålsenligaste åtgärder för att mera allmänt bereda den kvinnliga ungdomen ökad utbildning i hemvård och därmed närbesläktade samhälleliga uppgifter samt att Kungl. Maj:t för riksdagen måtte framlägga de förslag, vartill utredningen ger anledning.

Stockholm den 23 januari 1941.

J. B. Johansson.

Gustaf Velandér.

N. Gabrielsson.

K. G. Ewerlöf.

Georg Andrén.

Gustaf Tamm.

Karl Wistrand.